

Az állam funkcióinak meghatározásához

KISS ARTÚR

I.

Az állam funkcióin általában véve az állam *objektíválódott*, tárgyiasult, intézményes formákat öltött rendszeres *politikai* jellegű tevékenységét értjük.¹ *Alapmotívumuk, általános, fő irányuk, végső céljuk* meghatározott társadalmi csoportok érdekeinek más csoportok rovására való kielégítése.

Az állam mindenkor az egész társadalmat átfogóan végzi tevékenységét. Mivel különféle feladatokat kell ellátnia, illetve az egyes társadalmi csoportokhoz eltérő módon kell viszonyulnia, funkciói is sokfélék lesznek. Számítalan tevékenységi formáját azonban mindenkor meghatározza és áthatja az államszervezet osztálylényege és belőle következő alapvető iránya, s így belőlük egyértelműen lehet következtetni az állam jellegére.

A funkciók természetesen nem változatlanok. Módosulhatnak arányaik, egymáshoz való viszonyuk, egyesek eltűnhetnek (mint például a polgári államnak a feudálisokat elnyomó intézkedései), mások differenciálódhatnak, illetve új funkciók jöhetnek létre (mint például a második világháború után a tőkés államok bizonyos fajtáinál kialakul a hangsúlyos belső gazdasági, vagy jelentőssé válik a külső — gazdasági, katonai —, integrációs tevékenység).

A marxizmus klasszikusai ennek megfelelően rendkívül sokoldalúan tárgyalták az állam tevékenységét. Elméletük kiterjedt az állam mint a munkamegosztás sajátos területe keletkezésének, fejlődésének, társadalmi szerepének, különböző formáinak problematikájára éppúgy, mint a bürokrácia (később Max Weber és Michels által újra felfedezett) kérdésére, a gazdasági és a politikai, az állam és a politikaiszervezet viszonyára, az államok egymás közötti kapcsolataival összefüggő problémákra stb. Az államra vonatkozó koncepciójuk tehát nem merül ki néhány — közismert és ismételtetett — definícióban. Ugyanakkor — az osztályharc adott feltételei között, és politikai írásaikban — mindenkor kiemelték és hangsúlyozták, hogy az állam s funkcióinak *lényege* az, hogy a kizsákmányoló osztályok eszközeként gyakorolja az erőszakot. Az állam fő feladatainak e meghatározása helyesen — ha nem is minden esetre vonatkozó pontossággal — emeli ki, hogy az állam erőszak-gépezet, amely — közvetlenül vagy közvetve — *szervezett kényszerrel* szolgálja egy adott társadalmi csoport érdekeit. E definíciók helytállóan hangsúlyozzák a *kizsákmányoló állam lényegét* és egyben fő funkcióját, azt, hogy ez az állam a többség, a dolgozó tömegek elnyomására, a kizsákmányolás biztosítására

¹ Lásd erre vonatkozólag A. Денисов *Сущность и формы государства*. Изд. М. Г. У., Москва 1960. 10–11. o.; továbbá В. Е. Гулиев *Империалистическое государство*. Изд. М. Г. У., Москва 1965. 109. o.

szolgál.² A fent említett meghatározások helyesen emelik ki az államnak azt a lényegi funkcióját, amely — különösen a létrejöttét követő időszakban — a szocialista államnak is igen jelentős, de *általában nem legdöntőbb* sajátja.

A marxizmus klasszikusainak írásaiból hosszú időn keresztül az államnak főleg ezt az oldalát emelték ki. Ezt nemcsak az osztályállamok adott történelmi szakasza és a munkásosztály küzdelme indokolta, és nemcsak az a tény, hogy az első győztes szocialista forradalom élet-halál harcban születt és bizonyította be a létezéshez való jogát. Az állam erőszak funkciójának egyoldalú túlhangsúlyozása a forradalmi hatalom megszilárdulása után a kialakuló személyi kultusz gyakorlatának is kiválóan megfelelt, hiszen az állam lényegi tevékenységének az elnyomó tevékenységre való redukálása ezt a kormányzási formát „elvileg” támasztotta alá.³

Leszűkítenénk azonban az állam feladatát, ha ezt azonosítanánk az erőszakos elnyomó funkciókkal. Minden államnak, akár kizsákmányoló, akár szocialista, csupán egyik *lényegi* funkciója egy adott osztály (vagy az egyetemes népi szocialista állam esetében a szocialistává vált nép) hatalmának — az elnyomás erőszakos vagy nemerőszakos gyakorlatával való — biztosítása. *A lényeg azonban ez esetben sem azonos a konkrét totalitással.* Ennek figyelmen kívül hagyása, az állam funkcióinak a lényegiekre — sőt ezek gyakorlásának egyik módjára — való leszűkítése súlyos torzítás lenne.

Először is, minden állam az osztályfunkcióján mint lényegi, fő funkción kívül egyben közvetlenül nem osztály jellegű feladatokat is teljesít. (Ilyenek például az emberi együttélés elemi szabályainak érvényesítése, pl. az öncélú kegyetlenkedés, illetve gyilkosság, erőszakoskodás üldözése, az egészségügy, közlekedés és hírszolgálat megszervezése és fenntartása, a természeti csapások elleni védekezés megszervezése stb.)

A közös érdekek ilyen szolgálatára mint az állam funkciójára Engels is utal: „A társadalom létrehoz bizonyos közös funkciókat, amelyeket nem nélkülözhet. Az e funkciók végzésével megbízott emberek a *társadalmon belüli* munkamegosztásának egy új ágát alkotják. Ezzel külön érdekekre tesznek szert megbízóikkal szemben is, önállósulnak ezekkel szemben és — megjelenik az állam.”⁴ Viszont „a kormány felügyeletének és sokoldalú beavatkozásának munkája” még a kizsákmányoló társadalmakban „is két dolgot foglal magában — egyrészt a minden közösség természetéből eredő közös ügyek elvégzését, másrészt azokat a sajátos funkciókat, amelyek a kormány és a néptömegek közötti ellentétből adódnak”.⁵

A kizsákmányoló társadalom állama a társadalom közös ügyeinek ellátásával elsősorban és alapvetően a kizsákmányolók érdekeit szolgálja, de igyekszik e funkcióját oly módon végezni, hogy leplezze az igazi lényegét. A közvetlenül a közösség érdekét szolgáló funkciók teljesítése is mindenkor az uralkodó osztály érdekeinek prizmáján keresztül valósul meg. (Csak egy

² Az állam osztálylényegének és erőszakszervezet jellegének hangsúlyozása alapvetően fontos azon különböző polgári elméletek elleni harcban, amelyek a burzsoá államot „jóléti”, osztályok fölötti szervezetnek, az osztályok elfogulatlan döntőbírájának stb. stb. tüntetik fel.

³ A személyi kultusz leplezése után nem ritkán megmutatkozott a másik véglet: annak leszögezése mellett, hogy a szocialista állam a nép szervezete, elhanyagolták annak megmutatását, hogy egyben kényszerítő gépezet és bizonyos ideig annak is kell lennie.

⁴ Engels 1890. okt. 27-i levele K. Schmidtnek. Marx-Engels Vél. Műv. II. köt. Kossuth, 1963. 481. o.

⁵ Marx: *A tőke. III. köt.* Bp. 1967. 381. o.

jellemző példát: a polgári anyakönyvezés bevezetésére az általános hadkötelezettségre való áttéréskor került sor, mint erre C. Wright Mills is utal, levonva egyben a következő konklúziót: „Ha a különböző jelenségek feltűnésének időpontjai között találunk is eltéréseket, mégis helyesnek látszik a következtetés, hogy a nép széles rétegei fegyverhez jutván, az állam más előjogokat biztosított számunkra.”⁶)

II.

A minden államra jellemző közösségi funkció ellátás tényének tisztázása után a *kizsákmányoló állam* funkcionálásának kérdésére térünk át. Ezzel összefüggésben mindenekelőtt az állapítható meg, hogy ez az intézmény a kizsákmányoló osztályok uralmának eszköze, a dolgozó tömegek elnyomására, idegen területek meghódítására szolgáló erőszak-szervezet. A fent elmondottak ellenére még sem mondható, hogy az erőszak funkciókkal (+ a közösségi érdekeket szolgáló tevékenységgel) kimerülhet a kizsákmányoló állam jellemzése.

Az állam az uralkodó osztálynak abból a szükségéből keletkezett, hogy az osztályellentéteket féken tartsa. Engels szerint azért, hogy „az ellentétes gazdasági érdekű osztályok ne semmisítsék meg egymást és a társadalmat meddő küzdelemben, olyan hatalom vált szükségessé, amely látszólag a társadalom fölött áll, az összeütközést tompítja és a „rend” korlátaiban belül tartja”.⁷ E feladat teljesítése során az állam nem minden esetben nyúl a dolgozó tömegekkel szemben a közvetlen erőszakhoz. Mint viszonylagos önmozgással bíró szervezet, bizonyos mértékig manőverezhet is az uralkodó osztály és a dolgozók között, mint „elfogulatlan döntőbíró”, s mint a „jogos követelések méltánylója” jelenhet meg. Pl. a dolgozók egyes csoportjainak olyan engedményeket tesz, amelyekkel leszereli küzdelmüket, s ezzel az összes elnyomottak harcát is visszavetheti. Esetenként — az uralkodó osztály kollektív hatalmi szerveként — „a dolgozók védelmében” az uralkodó osztály egyes képviselőivel, illetve partikuláris csoportjainak szélsőséges tevékenységével is szembefordul, ha ez az uralkodó osztály *kollektív* érdekeit veszélyezteti.⁸

Továbbá: az állam a múltban is mindenkor beavatkozott a gazdasági életbe. Sőt az ázsiai termelési mód államaiban⁹ ez lényeges funkcióvá is vált. Mint Engels megállapítja, „A földművelésnek első feltétele itt a mesterséges öntözés, ez pedig vagy a községek és tartományok, vagy a központi kor-

⁶ C. Wright Mills: *Az uralkodó elit*. Gondolat, 1962. 198. o.

⁷ Engels: *A család, a magántulajdon és az állam eredete. Marx-Engels Vál. Műv. II. köt. id. kiad.* 287. o.

⁸ Így például az 1514-es parasztháború után a Werbőczy-féle *Hármaskönyv* a győztes és bosszúért lihegő nemesurak jobbagyság elleni fellépésének az uralkodó osztály kollektív érdekében való korlátozását mondja ki, amikor leszögezi: „Ámbár mindazokat a parasztokat, akik természetesen uruk ellen felkeltek, főbenjáró büntetéssel kellene sújtani, hogy azonban az egész parasztság ki ne pusztuljon, amely nélkül a nemesség keveset ér, egy részüket kártérítés ellenében életben lehet hagyni.” (Idézi Pach Zs. Pál: *Magyar gazdaságtörténet I. köt.* Bp. 1964. 144. o.) Az ellenforradalmi kormány hasonló jellegű intervenciója 1919 után is megmutatkozott.

⁹ Az ázsiai termelési mód mint társadalmi berendezés-típus nemcsak a keleti birodalmakban, hanem — módosítva a módosítandókat — az afrikai országokon át a dél-amerikai ősi társadalmakra is jellemző formációként egzisztált.

mányzat dolga. Keleten a kormányzatnak mindig is három területe volt: pénzügyek (a belföld kifosztása), háború (a belföld és külföld kifosztása) és a közmunkák, az újratermelésről való gondoskodás.”¹⁰ Az ázsiai termelési mód államai a beszedett adókat a közösség költségeinek fedezésére, tehát háborúra, istentiszteletre stb., a robotmunkát vízvezetékek, közlekedési és hírközlési eszközök, utak építésére, a városok fejlesztésére stb. fordítják.¹¹ „A háború... egyike minden ilyen természetmegszabta közösség legősibb munkáinak... mind a tulajdon megtartására, mind az új tulajdon szerzésére.”¹² Az istentisztelet és az azt szolgáló építmények, templomok, tornyok, piramisok és sírok pedig — Marx szerint — az elgondolt törzsiség egységének, valóságos voltának bizonyítási szükségletéből fakadnak.¹³

A kizsákmányoló államok egyes fajtái a jelenben is betöltenek alapvető gazdasági funkciókat. Ezt jól láthatjuk például a gyarmati igából nem rég felszabadult fejlődő országok esetében. Az ottani hazai tőke egymagában nem képes megbirkózni az elmaradottság felszámolásával, s ha a volt gyarmattartóktól önállósulni kíván, az államot kell igénybe vennie. A burzsoázia és a néptömegek számára az államkapitalizmus a legalkalmasabb eszköz a külföldi tőke visszaszorítására és az önálló nemzetgazdaság megteremtésére; az anyagi eszközök optimális felhasználása csak állami beruházások és tervezés formájában valósulhat meg; az állam az, amely a gazdasági szerkezet torzulásait kiküszöbölni kívánó gazdaságpolitikát képes folytatni; a földreform és az azt követő agrárfejlődés, az iparosítás és a munkaerő gazdálkodás egyaránt megköveteli az állam intenzív gazdasági beavatkozását, az államilag koncentrált társadalmi felhalmozást. Már az iparosítás igényeinek megfelelő infrastruktúrát is csak állami kezdeményezésre és állami eszközökkel tudják megteremteni, a munkaerő piac megfelelő szabályozása is csak úgy képzelhető el, hogy az állam jelentős befolyást gyakorol a munkafeltételek, a szakképzettség alakulására. A fejlődő országok továbbhaladása döntően attól függ, milyen irányba fejlődik az ottani államkapitalizmus.¹⁴

Az állammonopolista kapitalizmusnál figyelhető meg talán a legszemléletesebben, miként válik a kizsákmányoló államnak a gazdasági életbe való mind szélesebb körű beavatkozása gazdasági funkcióvá. Ezért ehelyütt valamivel részletesebben tárgyaljuk e kérdéseket.

Korunk egyik döntő fontosságú jelensége az állammonopolista kapitalizmus kialakulása és jelentős szerepe a tőkés társadalom életében. „Az állami monopolkapitalizmus... a monopolitőkés állam gazdaságpolitikája, s egyben a tőkés termelési viszonyok legmodernebb formája... Rendeltetése a tőkés újratermelés befolyásolása, a kapitalizmus létének fenntartása, ezen belül a profitszerzés kedvező feltételeinek biztosítása, elsősorban a monopóliumok javára.”¹⁵

¹⁰ Engels 1853. jún. 6-i levele Marxnak. Marx—Engels Vál. lev. Szikra, 1950. 89. o. (Kiemelés — K. A.) Lásd még Marx: *A brit uralom Indiában. Marx—Engels Vál. Műv. I. köt. id. kiad. 352. o.*

¹¹ Marx: *A tőkés termelés előtti tulajdonformák.* Szikra, 1953. 9—10. o.

¹² Uo. 26. o.

¹³ Uo. 9. o.

¹⁴ Lásd Kende—Szentcs: *Fejlődő országok nem-kapitalista útja.* Kossuth, 1966. 84. és 92. o.

¹⁵ Erdős Tibor: *Az állami monopolkapitalizmus. A kapitalizmus politikai gazdaságtana. II. rész.* Kossuth, 1965. 83. o.

E gazdaságpolitika egyik alapja az, hogy az állam rendkívül jelentős anyagi erőket összpontosít a kezében. Az állami beruházások aránya a második világháborút követő években Angliában, az Egyesült Államokban, Franciaországban az összberuházások 30–40%-át tette ki.¹⁶ Rendkívüli mértékben megnövekedett a nemzeti jövedelemnek az a hányada, amely a burzsoá állam kezében van, a nyugat-európai államokban elérte a 30–45 %-ot.¹⁷

Az állam az anyagi eszközökre alapozva közvetlen és széles körű vállalkozói tevékenységet folytat. Egyes nem gazdaságos termelési ágakban a tőkések számára hasznos termékeket állítat elő, kedvezményes áron bocsátja őket a rendelkezésükre, más területeken (például az infrastruktúra kialakítását célzó erőfeszítéseivel stb.) előkészíti a talajt a magántőke profitot biztosító befektetései számára. Másrészt közvetve, a programozással, a hitelpolitikával és más eszközökkel bizonyos tőkecsoportok fejlődését a monopolkapitalizmus számára szükséges irányba tereli.¹⁸

Az állam igen jelentős mértékben veszi ki részét a különböző termékek és szolgáltatások felvásárlásában, ennek aránya a fő tőkés országokban a bruttó nemzeti termék értékének 20–25%-a.¹⁹ Az állam a felvásárolt termékek és szolgáltatások egy részét szociális célokra is költi. Az állam szociális jellegű kiadásai a második világháborút követő években egyre növekedtek. Ez — mint azt Erdős Tibor²⁰ megállapítja — „jelentős részben a tőke részéről a dolgozó lakosság felé tett kényszerű engedménynek tekinthető. E kiadások növelése a második világháború utáni világ- és belpolitikai helyzetben elkerülhetetlenné vált, fontos része volt ez a dolgozók előtt diszkreditált nyugat-európai kapitalizmus megmentésére irányuló politikai törekvéseknek.” A tőkés állam szociális irányú beavatkozásai a kapitalista országokban a jelen időszakban is sokasodnak.

A második világháború után növekedett a tőkés államok külföld felé irányuló gazdasági, szociális és kulturális jellegű tevékenysége. A gazdasági fejlesztés céljaira, az éhínség elleni küzdelemre, az UNESCO-alapokra stb. jelentős összegeket költenek.

A tények tehát meggyőzően bizonyítják, hogy *meghatározott feltételek között a kizsákmányoló állam lényeges gazdasági funkciót láthat el*. E tények alapján hibásnak kell tartani a marxista irodalomban nemegyszer fellelhető olyan megállapításokat, amelyek ugyan elismerik azt, hogy a kizsákmányoló állam beavatkozik a gazdasági életbe, de *elvileg* kizárják azt, hogy ez adott körülmények között lényeges funkciójává fejlődhet. Mint szűk, a valóságnak meg nem felelő koncepciót kell elutasítani azt a megállapítást is, hogy *csak* a szocialista állam gyakorol lényegi gazdaságifunkciót, s hogy ez az egyik alapvető megkülönböztető jegye a kizsákmányoló állammal szemben.

Az állam sokféle feladatot végezhet és végez. Ahhoz, hogy egy bizonyos

¹⁶ *Мир Капитализма*. Изд. Политической литературы. Москва 1965. 159–160. o.

¹⁷ Lásd B. Dubszon—A. Pokrovskij: *Gazdasági program készítés Nyugat-Európában*. *Мировая Экономика и Международные Отношения*. 1965/3. sz. Hasonló arányokról ír Erdős Tibor is: *A gazdasági növekedés tényezői a nyugat-európai tőkés országokban és Japánban a második világháború után*. Kossuth, 1966. 140–141. o.

¹⁸ Lásd B. Dubszon—A. Pokrovskij *idézett cikkét*.

¹⁹ *Мир Капитализма*. *Id. kiad.* 160. o. Lásd még Erdős Tibor *id. művét*, különösen a 148–158. oldalakat.

²⁰ Erdős Tibor: *id. mű* 150. o.

tevékenységet az állam lényeges funkciójának jellemezhezzünk, az szükséges, hogy ez 1. nagyarányú, össztársadalmi jelentőségű, 2. ne csak időleges, hanem tartós és rendszeres legyen, 3. elvégzésére objektívalódott formák — intézmények, ill. rendszerük — jöjjenek létre, a szabályozó eljárások akceptáltak legyenek stb. Ezek a feltételek — mint az elmondottakból kitűnhetett — az említett államok s különösen az állammonopolista kapitalizmus államai gazdasági tevékenységében teljességgel fennállanak. P. Boccarra ezért hangsúlyozza, hogy a második világháború után „az állam gazdasági beavatkozása új formák között *igen nagy mértékben és módszeresen* valósult meg”, s éppen ennek alapján látja szükségesnek leszögezni, hogy körünk kapitalizmusa az állammonopolista kapitalizmus.²¹ Luigi Longo megállapítja: „az állam beavatkozása a gazdasági életbe *strukturális jelleget öltött*, s az állam, valamint a kapitalista monopóliumok hatalma integrálódott”.²² Az állam gazdasági funkciójának ellátására a legkülönbözőbb programozó, statisztikai, pénzügyi szervezetek, ipari igazgatóságok, tanácsok jöttek létre, amelyek sokszor *igen hatékonyan* tudják ellátni feladataikat.²³

A kizsákmányoló állam gazdasági funkcióját nemegyszer csupán „a gazdaságba való beavatkozás fokozódása” terminussal jellemzik. Ez a „beavatkozás” azonban mind *mennyiségileg*, mind *minőségileg* különbözik a korábbiaktól. A kizsákmányoló állam a gazdasági életbe *mindenkor* — közvetve-közvetlenül — *beavatkozik*. (Így például a rabszolga állam a rabszolgákat — azaz a fő munkaerőket — szerző háborúkkal, a központi királyság a városok kiváltság leveleivel, vám-, illetve árumegállítási jogának engedélyezésével, az abszolút monarchia vagy a kapitalista állam a vámpolitikájával, protekcionista gazdaságpolitikájával stb.) Míg azonban korábban csak részlegesen és ideiglenesen „szólt bele”, majd kivonulva e szférából a gazdaságot saját önmozgására bízta, ma az állam *jelenléte állandó, a beavatkozása átfogó és lényeges*. Ha ezt a helyzetet a korábbi időszak terminológiájával próbálnánk leírni, torz képet kapnánk a valóságról.

A kizsákmányoló állam gazdasági funkciójának tagadása mögött nem egyszer az a jó szándékú törekvés húzódik meg, hogy ezzel is kiemeljék az effajta funkciót fő feladatául teljesítő szocialista állam újszerű jellegét. Ez azonban mind logikailag, mind tartalmilag téves, már csak azért is, mert megmagyarázatlanul hagyja a fejlett burzsoá államok empirikusan is tapasztalható átfogó gazdasági tevékenységét, a korábbinál magasabb szintű közjóléti, közegészségügyi, művelődésügyi tevékenységét. Ugyanakkor politikailag is súlyos hiba, mivel ezzel elősegítheti a jóléti államról szóló burzsoá elméletek térhódítását, elmossa a szocialista és a kapitalista országok — ide értve a harmadik világ egyes országait — között fennálló gyökeres különbségeket.

²¹ P. Boccarra: *Néhány megjegyzés az állammonopolista kapitalizmus kérdéséhez*. Economie et politique 1966. jan. (Kiemelés — K. A.)

²² Idézi G. Tosi—L. Longo: *Megszüntethető-e a tőkés renden belül a monopóliumok gazdasági és politikai hatalma?* MM Tájékoztató 1967/4. sz. 181 o. (Kiemelés — K. A.)

²³ E. März, a bécsi munkakamara gazdaságtudományi osztályának vezetője megállapítja, hogy „noha a programozás inkább kötelezettségmentes prognózis, azért kihatását a nyugati gazdaság működésére korántsem szabad alábecsülni. Mihelyt a vállalkozók döntései az össz gazdasági prognózis alapján történnek, nyilvánvalóan arra törekednek, hogy a tervcélokat meg is valósítsák. Ilyenformán a programozás... kétségtelenül hozzájárul a magas fejlődési ütem fenntartásához. Kétségtelen következménye az is, hogy megjavult az ipari struktúra mind üzemi, mind termelési-technikai tekintetben.” (Forum (Bécs) 1966. jan.)

III.

Milyen társadalmi csoportokat segít e hatalmi szervezet, melyek ellenében és hogyan? A kizsákmányoló és a szocialista államok funkcionálásának különbsége alapvetően ezekben a tartalmi kérdésekben jut kifejezésre.

A továbbiakban elemzésünket az állammonopolista kapitalista államra, s ezen belül az Egyesült Államokra korlátozzuk.²⁴

Az állammonopolista kapitalizmus vizsgálatánál mindenkor szem előtt kell tartani E. März — felsorolási sorrendjében ugyan célzatos, de teljességében helytálló — megjegyzését: „Nem lehet kellőképpen megérteni a közélet semmiféle megmozdulását, sem az egyik, sem a másik politikai hemiszférában, ha figyelmen kívül hagyjuk a rendszerek versengésének’ jelenségét. A világűr kutatás talán a leglátványosabb példája ennek, de a művészet, a sport, a tudomány és nem utolsósorban a gazdasági élet is fontos színtere a két államszféra állandó versengésének.”²⁵

Az USA állammonopolista kapitalizmusát jól jellemzi C. W. Mills is: Az Egyesült Államokban „a tőkés egyesülések olyan hosszú időn keresztül tevékenykedtek szorosan összefonódva a kormányzattal, hogy a végén teljesen kezükbe kaparintották a hadigazdálkodást, majd a háború utáni gazdasági élet irányítását”. Ugyancsak ő idézi azt a kormányzat és a monopolizáció közötti viszonyt jellemző megállapítást, amelyet Douglas McKay belügyi államtitkár az Amerikai Kereskedelmi Kamara egyik ülésén tartott beszédében tett: „Hát nem az üzlet és az ipar érdekeinek képviseletében ülünk mi, a kormányzat, a nyeregben?”²⁶ V. Packard hasonló következtetésre jut: „A Szövetségi Lakásügyi Hivatal, a Szövetségi Kereskedelmi Bizottság, a Szövetségi Közlekedési Bizottság, a Szövetségi Energia Bizottság tagjai túlnyomórészt azokból az ipari és kereskedelmi csoportokból kerülnek ki, amelyek megrendszabályozását rájuk bízták. S az intézmények zöme sokkal lelkebben viseli szíven a termelők jólétét, ... mint ahogy a fogyasztókat védelmezi.”²⁷

Valóban, az állami monopolkapitalizmus állama mindenekelőtt a monopóliumokat támogató szervezet. Elsősorban ezeknek juttatja a legnagyobb hasznokat hozó állami megrendeléseket, finanszírozza beruházásaikat, pénzügyileg támogatja, nagy adókedvezményekben részesíti őket, hitelt nyújt nekik, kedvezményes áron adja el a monopóliumoknak az állami vállalatok termékeit, olcsó áron adja el nekik a nagy jövedelmeket hozó állami vállalatokat, és magas megváltást fizet a ráfizetések nacionalizált üzemekért, mozgósítja céljaikra a lakosság megtakarításait.²⁸ Néhány konkrét adat: az Egyesült

²⁴ Ez kétségtelenül e bonyolult problémakör bizonyos mértékű egyszerűsítése, hiszen az USA sajátos helyzetet foglal el a világban, s egy sor vonatkozásban eltér a fejlett tőkés országok átlagától (például gazdasági fejlettsége kivételesen magas fokú, az állammonopolista beavatkozás módjában különbözik a többiektől, az állami szektor elenyésző, társadalombiztosítási rendszere kifejlődőben van, jelenleg is nagyméretű háborút visel Vietnamban stb.). Nem lehet azonban olyan országot találni, amely a többihez minden vonatkozásban hasonló lenne. Ugyanakkor viszont az USA viszonyai *tipikusak*, mivel kifejlődve mutatnak olyan tendenciákat, amelyek másutt csak kibontakozóban vannak.

²⁵ E. März: *id. cikk.* 12. o.

²⁶ C. Wright Mills: *id. mű* 302. és 187. o.

²⁷ V. Packard: *A tekozlók.* Kossuth, 1967. 229. o.

²⁸ Lásd: *Капитализм против человека.* Moszkva 1963. 28. o.

Államoknak 100 legnagyobb vállalata kapja a hadirendelések 65—75%-át,²⁹ a monopóliumok adójából évente mintegy 5—7 milliárd dollárt írnak le különféle címeken; az NSZK-ban 1953-tól 1958-ig a monopol-egyesülések hasznát sújtó adókulcsot 30%-tól 15-re csökkentették, ebből fakadóan 1953—61-ig 64 milliárdos haszonra tettek szert.³⁰

Az USA-ban a fejlődés jelenlegi szakaszán³¹ mindenekelőtt a hadiipari monopóliumok jutnak magasabb haszonhoz. A fejlődés jelen szakaszában ugyanis a militarista tendencia van előtérben. Ezt bizonyítja, hogy a katonai költségekre fordított összegek a kapitalista világban 1914-től 1960-ig 30-szorosukra nőttek, és elérték az évi 100 milliárd dollárt. Az Egyesült Államok hadiköltségvetése 1960—61-ben például az 1919. éveinek 26-szorosa volt.³² Joggal állapítja meg C. W. Mills: az amerikai gazdasági rend „egyesíti magában az állandósított háborús gazdálkodást és a magántőke egyesülésén alapuló gazdasági rendet. A mai amerikai kapitalizmus tekintélyes részében katonai kapitalizmus...”³³ Angliában például a közvetlen katonai kiadások az 1938—39-es évi 234 millió fontról az 1964—65 költségvetési évre 1999 millió fontra emelkedtek.³⁴ Míg a hatvanas évek elején az Egyesült Államokban a profitráta átlaga 20—30% között ingadozott, addig a rakéta- és repülőgépiparban 71,3%, egyéb hadiipar ágazatokban 42,6% volt.³⁵ 1962-ben a 14 hadiipari monopólium profitrátája 50%-kal volt magasabb az 500 legnagyobb ipari egyesülés átlagos profitrátájánál.³⁶ Hasonló a helyzet más tőkés országokban is.

Az állami monopolkapitalizmus ugyanakkor jelentősen sújtja a dolgozó tömegeket, valamint a kis- és középtőkéseket. A New Deal, majd az 1957-es évekig terjedő időszak adópolitikájának „végső soron az lett a következménye, hogy olyan alacsonyabb és közepes jövedelmű rétegek is fizettek szövetségi jövedelemadót, amelyek addig sohasem voltak erre kötelezettek... Az adóteher az alacsony jövedelmű rétegeket sokkal inkább sújtja, mint a felsőbb jövedelmi kategóriákat.”³⁷ Ennek eredménye, hogy míg 1929-től 1952-ig a részvénytársaságok profitja az USA-ban több mint négyszeresére nőtt, a bérből és fizetésből élők részesedése a nemzeti jövedelemből csupán 3,3-szeresére, a farmok jövedelme pedig csak 2,7-szeresére.³⁸ A dolgozóknak a nemzeti jövedelemből való részesedése az 1900-as évekbeli 59,7%-ról 1956-ig 45,9%-ra süllyedt,³⁹ Hollandiában pl. az 1948 évi 52%-ról 1960-ig 47,5%-ra.⁴⁰

Az állami monopolkapitalizmus a tőke hallatlan mértékű koncentrációját valósítja meg, amivel együtt jár a kis- és középtulajdonosok számának csökkenése. Mint H. Kremp nyugat-német közgazdasági szakíró írja: „Az

²⁹ C. III. A. Moszkva 1960. 243. o.

³⁰ *Мир Капитализма*. 160. o.

³¹ Nem véletlenül hangsúlyozzuk, hogy az USA-ban és a fejlődés jelenlegi szakaszán. Az állami monopolkapitalizmus nem szükségszerűen kapcsolódik a militarista irányzathoz. Ha a nemzetközi erőviszonyok meghatározóan a szocialista erők javára változnak meg, lehetséges olyan állami monopolista kapitalizmus, amelyben — éppen a monopóliumok érdekeinek szolgálatában — a békés irányzat dominál.

³² *Капитализм против человека*. Id. kiad. 195—196. o.

³³ C. W. Mills: *id. mű* 303. o.

³⁴ *Мир Капитализма*. Id. kiad. 247. o.

³⁵ *Капитализм против человека*. Id. kiad. 204. o.

³⁶ *Мир Капитализма*. Id. kiad. 160. o.

³⁷ G. Kolko: *Vagyon és hatalom Amerikában*. Kossuth, 1965. 41. és 45. o.

³⁸ Lásd Ripp G.: „Demokratikus szocializmus” és marxizmus. Kossuth, 1963. 252. o.

³⁹ C. M. A. Id. kiad. 158. o.

⁴⁰ Dobszon—Pokravszkij *id. cikke*.

ötödik gazdasági terv, amely a francia gazdaság irányzatát 1966–1970 között meghatározza, kimondja, hogy az ország legfontosabb iparágaiiban csupán 3–5 nagyvállalat maradhat meg...” A koncentráció tendenciáit elemelve megállapítja: „A koncentráció főleg a már amúgy is hatalmas vállalatok között folyik. A nagyok még nagyobbak lesznek, és tovább nő a különbség közöttük és a kicsik között.”⁴¹ Ez a tendencia nemcsak Franciaországban nyilvánul meg. 1947-től 1961-ig az USA farmer lakosságának aránya 18,9%-ról 8,1-re csökkent. A közös piaci országok a mezőgazdaság átszervezése során mintegy 8 millió parasztgazdaságot kívánnak likvidálni.⁴²

Az állami monopolkapitalizmus államának monopolizációkat szolgáló jellegéből következik, hogy osztálylényege nemcsak gazdasági, hanem egyéb — szociális, kulturális stb. — funkcióira is rányomja a maga bélyegét.

A tőkés állam szociális és kulturális tevékenységét bizonyos belső okok is megkövetelik. Ilyenek: 1. a termelés, amelynek fizikailag és pszichikailag kellően fejlett munkaerőre van szüksége; 2. az osztályharc, az, hogy tudomásul kell venniük a dolgozók által kicsikart vívmányokat; az a taktikai kényszerűség, hogy a dolgozók kisebb-nagyobb csoportjait megnyerjék; továbbá az, hogy alátámaszthassák szociális demagógiájukat; 3. az, hogy az ilyen tevékenység egyes tőkés csoportoknak piacot, profitot jelent. Mint André Gorz francia polgári publicista jól összefoglalja: „Az államilag finanszírozott társadalmi fogyasztások a monopolisták érdekét szolgálják, azt, hogy a javak újrafelosztása társadalmilag elviselhetővé tegye a kapitalista rendszert, hogy a közegészség és a közhigiéne meglassítsa a munkaerő elhasználódását, hogy a nyilvános oktatás fedezze a jövőbeli szakmunkás keresletet, hogy a városi közhasználati közlekedési eszközök jó állapotban szállítsák a munkaerőt az üzemekbe... A köztevékenység fejlesztése kívánatos, de csak azzal a feltétellel, ha a monopolista terjeszkedés és felhalmozás alapjainak előzetes finanszírozására szorítkozik.”⁴³

A szociális feladatok a tőkés állam alárendelt, másodlagos, bizonyos mértékig elhanyagolható tevékenységei közé tartoznak. Ezt jól bizonyítja, hogy a rájuk fordított költségek,⁴⁴ ill. növekedésük aránya messze elmarad a katonai kiadásoké mögött.⁴⁵ Szociális célokra a tervezett összegeket sem használják fel,⁴⁶

⁴¹ Nagyságra kényszerítve. Évi ezer fúzió erősítése Franciaország gazdasági életét. *Die Zeit* 1966. márc. 4.

⁴² Капитализм против человека. Id. kiad. 29–30. o.

⁴³ A. Gorz: *Stratégie ouvrière et neocapitalisme*. Éditions du Seuil, Párizs 1964. 64–65. o.

⁴⁴ Az U. S. News and World Report 1966 febr. 7-i számának Johnson gazdasági beszámolója című cikke szerint a „Nagy Társadalom” kiadásai az 1966 júniusától kezdődő költségvetési évben összesen közel 13 milliárdot tettek ki, miközben katonai célokra 73 milliárdot költöttek.

⁴⁵ Lásd E. März id. cikkét.

⁴⁶ A New York Times 1966. jan. 29–30-i számában J. Reston például arról írt, hogy a Johnson által a szociális célokra igényelt összegek „jóval a kongresszus által tavaly engedélyezett lehetőségeken alul maradtak...”, J. Reston: *A háborús paradoxon*. A Die Presse 1967. aug. 3-i száma pedig arról számolt be, hogy az amerikai kongresszus a nyomortanyák felszámolásának programjára előirányozott 662 millió dollárt 237 millióra, a közlekedési programot 230 millióról 175 millió dollárra csökkentette. A legkisebb jövedelműeknek eddig nyújtott lakbér-hozzájárulásokat teljesen törölték. A „tegyétek szebbé Amerikát” jelszót, a „Nagy Társadalom” egyik célkitűzését — írja a lap — teljesen elejtették... (M. Manthey: *Több agyú, mint vaj az Egyesült Államok részére*.)

a szociális feladatokat még a legfejlettebb országokban is rosszul szervezik meg, teljesítésükben állandó fennakadás van,⁴⁷ miközben a háborút, az elnyomást ragyogóan megszervezik. A már idézett G. Kolko amerikai szociológus az USA adó-, illetve szociálpolitikáját így jellemzi: „nem azért adóztatjuk meg a gazdagokat, hogy adjunk a szegényeknek, ... a befolyt összegeknek csupán elenyésző töredékét fordítjuk a szegények javára ...” Megállapítva, hogy 1949-, 1954- és 1955-ben a 4000 dollárnál kisebb keresetű családok több szövetségi adót fizettek, mint amennyi a jóléti kiadások összege volt, leszögezi: ha a jóléti kiadások kizárólag e kategória javát szolgálták volna — holott erről szó sincsen —, „e kategória adóban akkor is bőségesen megfizette volna, amit kapott”.⁴⁸

Az állammonopolista állam kulturális tevékenysége az utóbbi évtizedekben jelentősen megnövekedett. Ez összefügg az iskolarendszer, a technika, a tudomány rohamos fejlődésével, a tömegkommunikációs eszközök tökéletesedésével, a szabadidő megnövekedésével stb. De a döntő ösztönzők itt sem a közösségi igények, hanem a tőkés állam osztályjellegéből következő tényezők. Alsop ismert amerikai publicista szerint abból a 11,5 milliárd dollárból, amelyet évente a közoktatásra fordítanak, ... legalább 10 milliárd dollár a középosztálybeliek oktatására megy, és optimista az a találgatás, hogy jelenleg 500 milliót fordítanak a szegénykörzetek iskolaellátásának megjavítására ... A college-építkezések ... mintegy 50%-kal többbe kerültek, mint a szegények lakásellátása”.⁴⁹ Ugyanez tűnik ki az igen nagy dotációt élvező tudományos kutatás struktúrájából is. Mint Ernest Mandel, brit labourista közíró kimutatta, „az állami gazdaságpolitika a fegyverkezési verseny következtében tartja elsőrendű feladatának a kutatást és a fejlesztést”.⁵⁰ A hadianyagipartól a gazdaság többi ágazata is átveszi az erőteljes technikai impulzusokat. Hogy a fegyverkezés milyen jelentős tényezője a kutatásnak, arról az is tanúskodhat, hogy az 1962–63-as költségvetési évben a tudomány fejlesztésére szánt összegnek Amerikában 70, Angliában pedig 60%-át katonai jellegű kutatásokra fordították. Az angol tudósok kétötöde, az amerikaiaknak kétharmada a hadikutatásban dolgozik.⁵¹ A magas hadikiadások és katonai kutatási költségek mellett még jobban kitűnik, hogy összegében és arányaiban egyaránt mennyire elmoradott a közösséget is szolgáló kulturális tevékenység. „Az utóbbi évtizedben a kormány egyre kisebb hányadát fedezte az oktatási költségeknek ... Manapság az Egyesült Államok kormánya hozzávetőleg annyi pennyt költ oktatásra, ahány dollárt honvédelmi célokra.”⁵²

Amikor választani kell az osztálytársadalom érdekeit szolgáló kiadások és a szűk monopoltőkés érdekek között — a tőkés állam mindig az utóbbiak mellett dönt. Ezért írja Walter Lippman, az egyik legismertebb amerikai újságíró: „1964-ben elképzelhető, sőt lehetséges volt, hogy a 'nagy társadalom' lesz az eljövendő amerikai nemzedék fő gondja. De azóta, amióta Johnson elnök úgy döntött, hogy háborút kell vívnia Ázsiában, már nem ez köti le

⁴⁷ Lásd a *Time* 1966. dec. 9-i számát: *A nagy amerikai álom*.

⁴⁸ G. Kolko: *id. mű* 45–46. o.

⁴⁹ J. Alsop: *A gettóknek nyújtandó elsőbbség. International Herald Tribune* 1967. aug. 4.

⁵⁰ Idézi E. März *id. cikke*.

⁵¹ *Капитализм против человека*. 201–202. o.

⁵² V. Packard: *id. mű* 268. o.

elsősorban az amerikaiak figyelmét, ... a „nagy társadalom” elvesztette lendületét és mozgó erejét, csupán a szegényeknek nyújtott politikai alamizsna bonyolult sorozatává lett.”⁵³ Egy másik neves amerikai újságíró, James Reston pedig még világosabban fogalmaz: „Ahhoz, hogy azokat a célokat elérjük, melyekről Johnson a városokkal kapcsolatban beszélt, többszáz milliárdra, országunkban a vagyon újraelosztására és talán jóval meredekebb adópolitikára, ... továbbá vietnami politikánk újrafogalmazására lenne szükség.”⁵⁴

De nemcsak a közérdek és az osztályelnyomás, a háború szolgálatára irányuló állami tevékenység között alakulhat ki ellentmondás, hanem az állammonopolista kapitalizmus államának más feladatkörei és szervei között is. E konfliktusok, amelyekben rendszerint különböző tőkés csoportok vagy egy adott uralkodó csoport közelebbi, ill. távolabbi érdekeinek összeütközése nyilvánul meg, alkalmanként rendkívül jelentősek lehetnek. Így ellentmondás alakult ki az Egyesült Államok külföldi kulturális kapcsolatait fejlesztő tevékenység és a hadi célokat szolgáló funkciók — érdekek, csoportok — között. A szakértők egyöntetűen megállapítják, hogy külföldi kulturális kapcsolatok rendkívül jelentősek az USA számára — alapvető kapcsolat áll fenn az Egyesült Államok külpolitikájának fő céljai és oktatási s kulturális tevékenysége között⁵⁵ — egyrészt a kommunista országokkal való verseny szempontjából, másrészt azért, mert elősegíti az Egyesült Államok hosszú lejáratú terveit, eszményeinek propagandáját, lehetővé teszi az USA tekintélyének és befolyásának szélesítését, „stabil és haladó társadalmak kiépítését”,⁵⁶ a kommunista országokon belüli liberalizáló tendenciák megnövekedését stb.⁵⁷ Mint Fulbright szenátor írja: „az oktatás valójában a nemzetközi viszonyok egyik alapvető tényezője — ugyanolyan jelentőségű a háború vagy a béke szempontjából, mint a diplomácia és a katonai erő — ugyanakkor mégis kénytelen kritikusan megállapítani: „az Egyesült Államok kormánya által támogatott összes nemzetközi kulturális programok teljes költségére a katonai kiadásoknak kevesebb mint egy százalékát költöttük”.⁵⁸

*

Összegezzük az elmondottakat. A szocialista és a kizsákmányoló állam nem abban különbözik, hogy az utóbbi funkciója csupán az osztályelnyomásra szorítkozik, míg az előbbi gazdasági és kulturális feladatokat lát el. A különbség az, hogy mindezen funkcióikat

1. a kizsákmányoló állam egy *kizsákmányoló* csoport *partikuláris* érdekében fejti ki, míg a szocialista állam — még a proletárdiktatúra idején is — messze túlmutatva az osztálypartikularitáson — az egész dolgozó nép közvetlen, illetve történelmi érdekében. E funkcióiban lényegében az állam mint

⁵³ W. Lippmann: *A néger zendülés. International Herald Tribune* 1967. aug. 12—13-i száma.

⁵⁴ J. Reston: *Új politika vagy új vezetők? International Herald Tribune* 1967. aug. 7.

⁵⁵ Ph. H. Coomb: *The Fourth Dimension of Foreign Policy*. Harper and Row, New York 118. o.

⁵⁶ Robert Blum (ed.): *Cultural Affairs and Foreign Relations*. Prentice Hall, New Jersey 1963. 172—173. o.

⁵⁷ Ph. H. Coomb: *The Fourth Dimension of Foreign Policy*. Id. kiad. 133. o.

⁵⁸ Uo. X—XI. o. Fulbright előszava.

az egész társadalom közös érdekeinek kifejezője nyilvánul meg. Amint előrehalad a szocializmus, a kommunizmus építése, amint kiküszöbölődnek az antagonisztikus osztályok és válnak egységessé a társadalom különböző szociális csoportjai, úgy kerekednek egyre inkább felül az államot mint az *egész közösség* szervezetét jellemző vonások, úgy lesz egyre kevésbé jellemző, egyre alárendeltebb az állam osztályszervezet jellege;

2. a kizsákmányoló állam tevékenységében a gazdasági és kulturális feladatok végzése időszakos, illetve egyes korokhoz kötött és — az elnyomott többséggel szembeni védelem, vagy pedig a külső erők elleni harc feladataihoz képest — kisebb jelentőségű és nem lényeges. Minden esetben közvetve vagy közvetlenül az elnyomó funkcióknak van alárendelve, és közvetlenül ezek hatékonyabbá tételét szolgálja. Ezzel szemben a gazdasági és kulturális funkciók a szocialista állam *lényegéből fakadó* és ezért vele *szükségszerűen együttjáró* feladatcsoportok, a szocialista állam *fő* feladatai, és ezért a szocialista állam tevékenységében (a hatalom megtartásáért folytatott harcok időszakát kivéve) dominálnak;

3. a kizsákmányoló állam gazdasági és kulturális tevékenységét a tőkés partikuláris érdekek jelentős mértékben paralizálják. A szocialista állam tevékenységét — ezzel ellentétben — a dolgozók többségének az alapvonásai-ban mind közösebbé váló érdekeik alapján nyugvó cselekvése támogatja. Ebből következik az, hogy a szocialista állam hatékonyabban képes gyakorolni a gazdasági-kulturális funkciókat.

*

Az elmondottakból természetesen nem következik, hogy a kizsákmányoló állam eddigi definícióit el kell vetni. A kizsákmányoló államok fő funkciója változatlanul a tömegek elnyomása. Ezeknek alárendelten azonban léteznek, a szocialista államokéival megegyezően egyre jelentősebbé váló egyéb funkciói is, amelyeket ugyancsak tényleges súlyuknak megfelelően kell elemezni, anélkül természetesen, hogy ez „helyettesíthetné” az állam osztály-, illetve erőszak jellegének — funkcióinak tárgyalását.

Egyedül a kizsákmányoló állam funkcióinak átfogó, alapos és differenciált vizsgálata teszi lehetővé, hogy hatékonyan leküzdhesük a polgári államelmélet-koncepciókat, és magyarázatot tudjunk adni az állam tevékenységének olyan oldalaira, amelyek „nem értek bele” az eddigi felfogás kereteibe. A kizsákmányoló állam gazdasági, kulturális funkcióinak elemzése teszi lehetővé azt is, hogy a forradalmi erők feltárhassák bizonyos kapitalista országokban adott lehetőségeiket, s ezen a területen elkerüljék mind a dogmatizmus, mind a revizionizmus veszélyét.

A kizsákmányoló állam különböző funkciói és az őket szolgáló apparátusok önmozgással is rendelkeznek, közöttük az alapvetően az uralkodó osztály érdekeit szolgáló tevékenységük síkján is összeütközések, ellentmondások támadnak. Mindez jelentős mozgási teret nyújt a haladás erői számára. Lehetőséget nyit arra, hogy küzdjenek e funkcióknak a népet jobban szolgáló gyakorlásáért, hogy harcoljanak az állammonopolista szabályozás eszközei körül azért, hogy az apparátus, amelyet a dolgozó tömegek minél teljesebb manipulálására hoztak létre, a tőkés osztály vagy egyes részei ellen fordulhasson.

Az a tény, hogy az állami monopolkapitalizmus állama fokozatosan mind nagyobb hatalmat összpontosít kezében (bár ez a tendencia sohasem

lesz képes teljesen átfogóvá válni) nemcsak a monopolérdekek védelmét teszi operatívabbá, hatékonyabbá. Közvetett elismerése ez a tőkésnek nélkülözhetőségének, a munka és a tőke összeütközése megoldhatatlanságának: „nem megoldása a konfliktusnak, de magában rejtí a megoldás formális eszközét”.⁵⁹ Az állammonopolista fejlődés nemcsak szilárdítja, hanem sebezhetőbbé is teszi a tőkés társadalmat. Az állam mind többször kényszerül arra, hogy az osztályok harcába egy maroknyi csoport érdekében beavatkozzék. Ezzel azonban lelepleződik, hogy politikai, gazdasági s egyéb — objektíve a dolgozókat is szolgáló — tevékenysége csak az alapvető monopolérdekek jobb szolgálatának eszköze, melynek hatékonyságát éppen ez a tény korlátozza. Ezzel a fejlődéssel azonban szükségszerűen fellép e hatalom evolúciójában ugyanaz a tendencia, amelyet Marx a bonapartizmusról szólva megállapított: a végrehajtó hatalom visszavezetődik legtisztább kifejeződési formájára, elszigetelődik, s így a rombolás minden ereje, a forradalmi tömegek minden aktivitása ellene fordítható. Úgy tűnik, ez lesz az állami monopolkapitalizmus történelmi tendenciája is. A végrehajtó hatalomnak ez a központosulása és a dolgozóktól való elszigetelődése nem vezet természetesen a tőkés rend automatikus összeomlására, közvetlenül csak a szocializmusért való harc kedvezőbb feltételét teremti meg. A lehetőséget csupán a szocialista forradalom realizálhatja, válthatja valósággá.

IV.

Az elmondottakból következik, hogy az állam funkcióinak hagyományos meghatározásait differenciálni és konkretizálni kell. A marxizmus klasszikusainak ide vonatkozó definíciói túlnyomó többségükben a kizsákmányoló államot mint annak idején egyedül létező államot jellemezték. A szocialista állam megjelenésével az állam funkcióiról szóló és általánosan megfogalmazott definíciók jelentős részükben viszonylagossá váltak: nem az összes államok fő feladatköreire, hanem csakis a kizsákmányoló államok leglényegesebb funkcióira nézve érvényesek. Az állami tevékenység lényegi irányának általános definíciója ma olyan meghatározásokat igényel, amelyek mind a kizsákmányoló, mind a szocialista állam funkcióit sokoldalúan és helyesen tükrözik vissza. A marxizmus klasszikusainak korábbi állam-definíciói — jogosan — a kizsákmányoló állam elfedett, elleplezett lényegét *hangsúlyozták* (az egyéb vonások, funkciók elemzése mellett), a későbbi — és ma általánosan elterjedt felfogás — viszont e lényegi vonásokat *azonosította* az állam jegyeivel. Ez azonban figyelmen kívül hagyja a marxizmus klasszikusainak az egész életművükben tükröződő álláspontját, mind a változó társadalmi valóság különböző és e leegyszerűsített állam-koncepcióval szembenálló tényeit. Ezért ezeket a mai marxista államelmélet művelőinél sokszor megtalálható dogmatikus-primitivizáló álláspontokat a marxista elmélet jegyében mihamarabb túl kell haladni.

⁵⁹ Engels: *Anti-Dühring*. MEM 20. köt. Bp. 1963. 274. o.

К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ФУНКЦИЙ ГОСУДАРСТВА

А. Киш

Статья выступает против широко распространенного взгляда, согласно которому всякая государственная деятельность исключительно, без остатка и непосредственно направлена на осуществление классового подавления, классового насилия. Даже эксплуататорское классовое государство — именно в целях защиты классового господства как своей главной существенной задачи — выполняет и функции, обслуживающие все общество. Отдельные типы эксплуататорского государства — например, государства стран азиатского способа производства, развивающихся стран, государственно-монополистического капитализма — выполняют значительные экономические функции, объективно служащие не только классовым целям. Эта их деятельность, естественно, коренным образом отличается от подобной деятельности социалистического государства как с точки зрения ее классового характера, так и с точки зрения способа ее осуществления. В связи с этим необходимо разработать более адекватное, чем имеющиеся до сих, определение функций государства.

TO THE DEFINITION OF THE FUNCTIONS OF THE STATE

A. Kiss

The paper criticizes the widespread view according to which every activity of the state serves exclusively and directly the purposes of class-oppression and class-coercion. Even the exploiting class-state — aiming to defend the ruling class — has functions which serve the entire society. Certain types of the exploiting state — as, for example, the countries of the Asian mode of production, the developing countries, the state-monopolist capitalism — objectively fulfill such important economic functions which do not serve solely class-purposes. This activity naturally differs in a basic way from the similar activity of the socialist state. The conclusion is that it becomes necessary to give a more adequate definition of the functions of the state.